

JURIDISK FORTOLKNING SOM DYNAMISK MILJØ FOR SPROGBRUG

Jan Engberg

Professor

Institut for Erhvervs kommunikation

Aarhus Universitet

je@bcom.au.dk

<http://pure.au.dk/portal/da/je@bcom.au.dk>

Abstract: Et eksempel på aktivitetsbestemt sprogbrug er den juridiske fortolkning, som den foregår i forbindelse med domme. I dette bidrag vil jeg præsentere en analyse af tre domme, som vil lægge vægt på, hvad effekten er af at undersøge disse tekster ud fra en beskrivelsestilgang, der sætter sammenhængen mellem aktivitet og sprogbrug samt aktivitetens indflydelse på betydning i centrum. Specielt interessant er det, at udlægningen af lovtekster kan ændre sig over tid, på trods af at der kun sjældent sker ændringer af lovenes formulering. I den første del af artiklen beskriver jeg mulige sammenhænge mellem fagkommunikationsforskningen og en mere almen beskrivelse af aktivitetsbestemt sprogbrug. Herefter beskrives domstolen som ramme for sproglig aktivitet, inden jeg analyserer et konkret sagsforløb og den betydningsudvikling, der foregår undervejs. Endelig perspektiverer jeg tilgangen ved også at se på, hvordan synet på sprog og betydning har indflydelse på, hvordan vi opfatter aktiviteten, samt hvordan det opfattes som muligt at optimere denne.

1 Indledning: Aktiviteter som ramme om sprogbrugsbeskrivelse

Mit bidrag drejer sig om, hvordan man ud fra en sprog- og tekstvidenskabelig synsvinkel kan bidrage til vores fælles forståelse af den juridiske fortolkningsproces. Denne proces er et af de centrale elementer i udøvelsen af den juridiske praksis. Som ramme for denne beskrivelse vil jeg bruge konceptet 'aktivitetsbestemt sprogbrug', som det er formuleret i indbydelsen til det seminar, som dette bidrag er opstået ud fra: "Aktivitetsbestemt sprogbrug er sprogbrug, der

indgår som led i udøvelsen af aktiviteter, herunder forberedelsen af udøvelsen, og som indgår med henblik på at udfaldet af aktiviteten lever op til bestemte succeskriterier.” Det centrale i denne ramme er, at man her ser på sprogbrug som indlejret i og influerende på aktiviteter, der primært har et ikke-sprogligt, men derimod handlingspraktisk mål. Aktivitetsbestemt sprogbrug bliver endvidere også beskrevet som værende ”et led i sociale processer, hvor forståelsesmæssige uoverensstemmelser og konflikter håndteres løbende.” Det handlingspraktiske mål er altså ikke et, som sprogbrugeren har alene, men et, der beror på sociale sammenhænge og deraf følgende forhandlingsprocesser omkring forståelse.

Heraf kan der udledes nogle antagelser, der er centrale for, hvad det er for en genstand, vi har med at gøre i denne sammenhæng:

- Måden, vi bruger sproget på, er påvirket af, hvad vi bruger det til. Dette er ikke nogen ny indsigt. Allerede Saussure skelnede af den grund mellem *langue* og *parole* og interesserede sig primært for *langue*. Og såvel Hallidays *Systemic Functional Linguistics* som Ehlichs *Funktionale Pragmatik* går ud fra en lignende skelnen. I alle disse tilfælde er det dog de sproglige struktur-systemer og/eller de overordnede principper, der styrer sprogsystemudviklingen, som ender med at stå i centrum. Nyhedsværdien i den indsigt, der har ført til ideen om ’aktivitetsbestemt sprogbrug’, ligger i høj grad i ambitionen om at forsøge at beskrive begge dele (sprog og aktivitet) i sammenhæng og i høj grad som ligeværdige størrelser (om end i hvert fald mit fokus stadig ligger på at beskrive sprogbrugen, men uden at antage, at den har nogen privilegeret position i forhold til aktiviteten). En anden nyhedsværdi ligger i, at man ikke accepterer den form for kompleksitetsreduktion, man hyppigt har set i lingvistiske tilgange, som dels består i at adskille sprogbrugen fra sin aktivitet, dels består i at søge ikke-praktiske (fx strengt grammatiske) faktorer til at forklare sprogbrugen. I stedet opfatter jeg definitionen af aktivitetsbestemt sprogbrug som et forsøg på at finde frem til videnskabelige forklaringer på sammenhænge og indflydelsesfaktorer, der accepterer sammenhængen som værende i høj grad kompleks.
- Til dette hører også, at aktivitetsbegrebet ikke kan nøjes med at være et intentionsbegreb, altså et begreb, der tager sit udgangspunkt i den enkelte sprogbrugers interne og individuelle ønsker og handlinger. Til accepten af den reelle kompleksitet i forholdet mellem sprog og aktivitet hører således også, at den sociale side af handlingerne inddrages i beskrivelsen.

Vi taler således om at undersøge sprog som en del af aktiviteter, som er socialt forankrede såvel, hvad angår sproglige midler, sproglig betydning som målene med aktiviteten.

For en forsker, der som jeg i 25 år har beskæftiget sig med at undersøge juridisk sprogbrug i mange af dets facetter, giver dette naturligvis god mening. Min egen tilgang til at beskæftige mig med den sproglige kommunikation inden for det juridiske område har hidtil været den såkaldte ”Fagkommunikationsforskning”. En nyere definition i denne sammenhæng lyder:

Specialized communication comprises purposeful, informative, monolingual and multilingual, oral and written communicative acts of a specialized content carried out with optimized means of communication by agents pursuing their professional duties. (Schubert 2011)

Som man vil kunne se, arbejder man her med ”specialized communication” (fagkommunikation) som den komplekse undersøgelsesgenstand og antager, at den udgøres af kommunikative handlinger, der har fagspecifikt indhold, og hvis udøvere er professionelt handlende. Der er her en række ligheder med, hvordan aktivitetsbestemt sprogbrug er defineret og beskrevet:

- Beskrivelsesgenstanden er kompleks (kommunikation, ikke sproget står i centrum).
- Den er defineret igennem den faglige (professionelle) aktivitet, som udøverne har som deres primære styrende faktor i deres sproglige interaktion.
- Den er defineret ved at omtale verden på den måde, som den professionelle aktivitet giver anledning til (det fagspecifikke indhold).

Målet med fagkommunikationsforskningen er at vise, hvordan relationerne mellem den faglige kontekst og den sprogligt-kommunikative aktivitet ser ud, idet udgangspunktet er en (sociolingvistisk baseret) grundantagelse om, at de særlige professionelt-faglige kommunikationsbetingelser har indflydelse på de sproglige og tekstuelle konventioner, der gælder for kommunikationen inden for et fagområde. Traditionelt har man inden for denne gren af sprogbeskrivelsen skelnet mellem disse konventioner, som var den egentlige genstand for undersøgelsen af sprogbrugen, på den ene side og det sproglige system på den anden. I fagkommunikationsforskningen har man således i høj grad fastholdt Saussures skelnen mellem *langue* og *parole* og ikke i noget større omfang beskæftiget sig med sammenhængen mellem aktivitet og sprogbrug som en

systematisk størrelse. Dette er imidlertid anderledes på det indholdsmæssige område, hvor koblingen mellem sproglige midler, kommunikativ interaktion og oparbejdet viden har stået i centrum. Hertil en lidt ældre definition, der dog stadig er dækkende for denne type af fagkommunikationsforskning:

Fagkommunikation består i eksteriorisering og interiorisering af videnssystemer og kognitive processer, *motiveret og stimuleret internt såvel som eksternt og orienteret mod faglige aktiviteter eller serier af aktiviteter*. Eksterioriseringen og interioriseringen medfører ændringer i videnssystemerne såvel hos den individuelle fagmand som inden for faglige fællesskaber. (Hoffmann 1993: 61; min oversættelse og fremhævelse)

Fra ideen om aktivitetsbestemt sprogbrug som undersøgelsesgenstand genfinder vi koblingen mellem videnssystemer og den kommunikative interaktion (*eksteriorisering og interiorisering*), som de er en del af. Vi finder også betoningen af, at denne interaktion er påvirket af faglige aktiviteter. Endelig ser vi, at definitionen lægger vægt på, at videnssystemerne bliver påvirkede af interaktionen: Kommunikationen har til formål at sætte videnssystemerne i spil interaktivt i forbindelse med faglige aktiviteter; og denne interaktion virker igen tilbage på videnssystemerne. Således er videnssystem, sproglig interaktion og aktivitet i høj grad ligestillede og internt forbundne i denne tilgang.

Jeg mener derfor, at fagkommunikationsforskningen kunne være en interessant inspirationskilde, når man skal udvikle beskrivelsen af aktivitetsbestemt sprogbrug og omvendt, om end beskrivelsen af sprogbrug som aktivitetsbestemt nok er tænkt som en i højere grad generel tilgang end fagkommunikationsforskningen. Udviklingen af mere generelle principper for sammenhængen mellem sprogbrug og aktivitet synes at spille en større rolle her, end det er tilfældet i den traditionelle fagkommunikationsforskning. Men overlappet imellem ideerne er stort nok, til at hver af tilgangene vil kunne nyde godt af den anden tilgangs erfaringer.

På grundlag af disse overvejelser vil jeg i det følgende præsentere en beskrivelse af den sproglige interaktion inden for det juridiske område ud fra en fagkommunikativ synsvinkel. Derigennem vil jeg vise, hvordan fagkommunikationsforskningen kan bidrage til udviklingen af ideen om mere generelt at undersøge relationerne imellem aktiviteter og sprogbrug.

2 Domstole som ramme for sproglig aktivitet

At undersøge aktivitetsbestemt sprogbrug må forudsætte en beskrivelse af den aktivitet, som vi anser for at være bestemmende for den sprogbrug, vi ønsker at beskrive. Alt efter undersøgelsesinteresse kan denne beskrivelse være mere konkret eller mere generel. Hvis undersøgelsesinteressen er at finde frem til mere generelle sammenhænge mellem aktivitet og sprogbrug, vil man vel typisk beskrive aktivitetselementer, som kan genfindes på tværs af forskellige typer af aktiviteter, såsom at konstruere et fysisk produkt sammen. Inden for fagkommunikationsforskningen ligger interessen derimod oftest på et lidt lavere abstraktionsniveau. Her tager man udgangspunkt i en konkret, oftest professionel faglig aktivitet, beskriver den relevante sprogbrug og undersøger herefter relationerne mellem sprogbrogen og særligt centrale træk ved den faglige aktivitet. I denne sammenhæng spiller konventionalitet forstået som kvantitativt baseret typikalitet en central rolle. Af denne grund spiller metoder fra genre-lingvistikken en stor rolle i sådanne undersøgelser.

I det eksempel, jeg vil præsentere her, tager jeg udgangspunkt i danske domstoles aktivitet som udøvere af den dømmende magt. Den aktivitet beskriver jeg i det følgende, hvorefter jeg vil se på, hvordan denne aktivitet påvirker især indholds- og dermed vidensdelen af sprogbrogen inden for aktiviteten.

Lad os som udgangspunkt se på, hvordan Domstolsstyrelsen selv beskriver denne aktivitet. De følgende punkter er taget fra styrelsens hjemmeside:

Domstolene pålægger straf og afgør tvister mellem personer, virksomheder og myndigheder. [...] Med grundlovens ord: Domstolene har *den dømmende magt*. Domstolene skal sikre alle lighed for loven og beskytte den enkelte mod magtmisbrug. Efter grundloven er dommerne derfor uafhængige – de skal ved afgørelsen af sagerne *kun rette sig efter loven og være upartiske*. De skal ikke lade sig styre af politiske eller andre uvedkommende interesser. (Fra: Danmarks Domstole – for ret og retfærdighed; www.domstol.dk; mine fremhævelser).

Specielt relevant er her betoningen af, at domstolene står for en bestemt del af magtudøvelsen i samfundet, nemlig udøvelsen af den dømmende magt. I den sammenhæng er domstolene vævet ind i et sæt af retningslinjer, som er beskrevet i den sidste del af den ovenstående beskrivelse (binding kun til loven, upartiskhed), som skal bidrage til at realisere nogle grundlæggende idealer for det danske retssystem (lighed for loven, beskyttelse mod magtmisbrug).

Upartiskhed er ifølge artiklen om ordet i Den Danske Ordbog en indstilling til problemløsning, som primært går ud på, at man ikke på forhånd tager parti for nogen af de implicerede samt foretager en uvildig bedømmelse af mulige løsninger på problemet. Det drejer sig altså om en måde at gå til et problem på, hvor man vedvarende drager forskellige tilgange og positioner i tvivl og forsøger at finde mulige modargumenter, og således er der tale om *en bestemt psykisk indstilling* til omverdenen. Det er en diskussion (andetsteds) værd, om mennesket virkelig er i stand til på denne måde at sætte sig ud over sin egen synsvinkel. Dog kan man jo godt reflektere over sin egen psykiske aktivitet og således opnå en vis afstand til sin egen proces og vinkel. Og derved må det være muligt, i hvert fald ideelt set, at foretage en upartisk vurdering.

Den anden retningslinje, nemlig ideen om kun at være bundet af loven i den problemløsende aktivitet, har en lidt anden kvalitet end ideen om upartiskhed. Og her kommer vi ind på et område, hvor sproget og dets kendetegn spiller en rolle. Forudsætningen for, at det er muligt at være bundet kun af loven, er i sidste ende, at det er muligt at finde frem til, hvad loven siger. Hertil kræves en bestemt måde at se på forholdet mellem sprog og betydning på:

Man kan ... anskue Montesquieus fremstilling som et ideal: Loven skal være formuleret så præcist, at borgerne og dommerne ikke er i tvivl om, hvad der er lovligt og hvad der er ulovligt.

Hvor dybt dette ideal ligger i vores bevidsthed, kan man se ved at læse nogle af de domme, som på grund af den særlige offentlige interesse er lagt ud på byretternes hjemmesider. Her skriver dommerne, når de formulerer deres dom: 'Retten finder'. Ingen ville bryde sig om, hvis dommerne i stedet skrev: 'Retten har fundet på'. (Toftegaard Nielsen 2014: 22-23)

Konceptuelt bygger idealet om bindingen til loven således på, at en lovtekst kan formuleres sådan, at den utvetydigt udtrykker lovens indhold, sådan at rettens opgave udelukkende består i at søge og 'finde' noget, i stedet for det mere kreative 'finde på'. Imidlertid ved man selvfølgelig også inden for juraen, at dette kan være et interessant ideal, men at det ikke i alle tilfælde er muligt så at sige at læse loven ud af loven, altså at finde frem til lovregler ved at læse lovteksten. I den sammenhæng anerkender man også, at juristerne har en 'kreativ' og fortolkende opgave i udøvelsen af den dømmende magt:

Det er så en af juristernes naturlige og centrale opgaver at *bidrage til at præcisere lovenes indhold*. Nogle jurister opfatter opgaven sådan, at formålet er at gøre fortolkningerne så præcise og klare, at domstolene blot kan læse

fortolkningerne som en facitliste og derfra slutte sig til resultatet. Umiddelbart kan man dog nok forvente, at domstolene, som arbejder med sagerne i virkeligheden, *er noget mere virkelighedsorienterede end juristerne på universiteterne*, som arbejder mere abstrakt med reglerne. (Toftegaard Nielsen 2014: 25)

Som vi kan se, ligger der her så at sige to nye opgaver. Den første er (universitets)juristernes opgave med at bidrage til *generelt* at løse problemer med manglende præcision i lovteksterne. Her er ideen, at teksten måske ikke er helt klar, men at man kan udbedre disse uklarheder gennem præcise og generelle fortolkninger, som igen gør det muligt for den enkelte dommer efterfølgende at 'finde' loven i loven uden at gå gennem en egen kreativ proces. Den anden opgave, som også beskrives i citatet, består i, at domstolene skal fortolke loven på en sådan måde, at fortolkningen giver mening i de konkrete situationer, som dommerne dømmer i. Alt andet lige må dette nok siges at være en mere 'kreativ' opgave end blot at overtage en forudgående fortolkning.

Vi har nu set nogle beskrivelser af, hvilke opgaver aktiviteten at afsige juridiske domme består af. Sammenfattende fortæller det os følgende om aktiviteten: Domstolene skal i deres aktivitet, som udøves (og i øvrigt kun kan udøves) sprogligt, være *upartiske*, *følge* loven, *præcisere* dens betydning generelt gennem fortolkning og *forholde* sig til virkeligheden i den konkrete anvendelse af loven. Hvis vi ser denne beskrivelse af aktiviteten ud fra det anførte ideal om, at retten skal 'finde' og ikke 'finde på' sin løsning på det problem, der fremlægges i retten, finder vi et sprogligt-betydningsmæssigt paradoks:

- Domstolene skal *følge loven*, altså de betydninger, der findes der, evt. de generelle fortolkninger, som universitetsjuristerne finder frem til.
- Domstolene skal *præcisere*, altså forbedre betydningerne fra loven.
- Domstolene skal *forholde sig til virkeligheden*, altså sørge for, at lovens ånd omsættes (og vel således ændre betydningerne, sådan som man i en dansk sammenhæng ofte beskylder EU-domstolen for at gøre).

Ud fra en fagkommunikationsvinkel går vi ud fra, at disse træk ved aktiviteten har indflydelse på sprogbrugen. I vores sammenhæng vil vi især interessere os for, hvilken betydning og dermed hvilken fagviden der forbindes med sprogbrugen. Relationen mellem aktiviteten og den faglige viden er afhængig af, hvordan man anskuer betydninger og deres rolle i aktiviteter mere generelt. Dette vil jeg se nærmere på nedenfor. Men først vil vi se lidt mere detaljeret på, hvilke handlinger

der udøves inden for vores konkrete aktivitet for at kunne beskrive relationen mellem aktivitet og fagviden mere præcist.

I den sammenhæng er den lovmæssige ramme for strafferetlige domme, som den er beskrevet i Retsplejeloven, relevant:

Retsplejeloven § 883. Dommen skal, for så vidt den ikke går ud på sagens afvisning, enten domfælde eller frifinde.

Stk. 2. Frifindelse skal ske, når

1) forholdet ikke er undergivet offentlig påtale,

[...]

4) tiltalte ikke findes skyldig.

[...]

Retsplejeloven § 884. Domfældes tiltalte, skal retten i begrundelsen for dommen angive

1) de omstændigheder, som anses for bevist og lægges til grund for domfældelsen,

2) den regel, der er overtrådt, og

3) straffehjemmelen.

Stk. 2. Frifindes tiltalte, skal retten i begrundelsen angive

1) de omstændigheder, som er en betingelse for straf, og som anses for at mangle eller for ikke at være bevist, eller

2) de strafudelukkende omstændigheder, som anses for at foreligge, og

3) de lovbestemmelser, der er anvendt.

Herudfra kan vi udlede en række kommunikative handlinger, der er betinget af konteksten for den aktivitet, det er at fælde dom i strafferetlige sager, og som så at sige udgør aktiviteten. Domstolen skal:

- Fremlægge en begrundet opfattelse af situationen ("omstændigheder, som anses ...")
- Fremlægge (fortolkning af) mulig relevant lovtekst
- Begrunde den relation, domstolen lægger til grund mellem lovtekst og situation (såkaldt subsumption)

Det har betydning for relationen mellem aktivitet, sprogbrug og fagviden. Det angår det ideal fra Montesquieu, der nævnes i det første citat ovenfor fra

Toftgaard Nielsen (2014) om, at lovens betydning primært er placeret uden for selve aktiviteten, som så inddrager den i sin ret automatiske fortolkning. Dette ideal svarer ikke så godt til det, der kommunikativt faktisk sker i domsaktiviteten. Her spiller fortolkninger og begrundede opfattelser af, hvad loven siger, og hvordan situationen ser ud, en central rolle. Gennem disse handlinger skabes betydninger i bestemte situationer. Disse fortolkende betydningsskabelser har potentielt også betydning i fremtidige situationer, da andre domstoles fortolkning af en lov indgår i grundlaget for senere fortolkninger. Herigennem ser vi, at domfældelses-aktiviteten i hvert fald er medvirkende til at bestemme (fremtidige) betydninger af sprogbrugen inden for aktiviteten. Det vil vi se på i et helt konkret eksempel i det følgende afsnit.

3 Eksempel: Midtbank-sagen

For nogle år siden var den såkaldte Midtbank-sag meget fremme i pressen. Sagens tema var, om Midtbanks direktion havde udnyttet såkaldt *intern viden*, altså viden, de besad i kraft af deres position som direktion, da de overtog en større post af deres egne aktier til dagskurs fra en institutionel investor på et tidspunkt, hvor de var i gang med forhandlinger om at lade banken overtage af Svenska Handelsbanken. Denne sag byggede på, at forhandlingerne med den svenske bank, som sluttede to måneder efter, at den danske bank havde overtaget sine egne aktier fra den institutionelle investor, endte med, at den tilbød at overtage den danske banks aktier til en højere kurs end markedskursen, som direktionen havde betalt den institutionelle investor. Dermed landede direktionen en gevinst på 54 mio. DKK. For den institutionelle investor var der her tale om, at direktionen havde udnyttet sin interne viden på utilbørlig vis. Direktionen blev derfor anmeldt til politiet, og der blev rejst en sigtelse, som endte med en straffesag ved byretten i Herning i 2003 og appelsager i 2004 ved Lands- og Højesteret.

Den centrale paragraf i sagen lyder som følger:

§ 35. Køb, salg og tilskyndelse til køb eller salg af et værdipapir må ikke foretages af nogen, der har intern viden, som kan være af betydning for handelen. (Lov om værdipapirhandel mv., 2008)

I den foregående paragraf i loven er det bestemt, at *intern viden* er ”specifikke oplysninger, som ikke er offentliggjort, om udstedere af værdipapirer, værdipapirer eller markedsforhold vedrørende disse, som må antages mærkbart at få betydning for kursdannelsen på et eller flere værdipapirer, hvis oplysningerne blev offentliggjort.” (§ 34 stk. 2 Lov om værdipapirhandel mv., 2008). Ud fra

formuleringen af de to paragraffer ser det umiddelbart ud til, at sagen er ganske klar: Det er ubetvivleligt rigtigt, at direktionen rådede over viden om de løbende forhandlinger med Svenska Handelsbanken, eftersom direktionens medlemmer selv førte disse forhandlinger. Og havde forhandlingerne været kendte i offentligheden, ville dette have påvirket såvel kursdannelsen som handelen med den svenske bank. Og det er ligeledes ikke omstridt, at de fuldt bevidst har købt værdipapirerne.

Men i juridisk fortolkning som aktivitet er det sådan, at man ikke nøjes med at se på selve paragraffen og dens ordlyd. I stedet inddrages en række andre kilder, herunder yderligere tekst i de paragraffer, der omgiver de centrale paragraffer, samt det udvalgs- og betækningsarbejde, der har ligget til grund for udformningen af paragraffen. I denne sammenhæng er det relevant, at der fx i starten af § 34 i Lov om værdipapirhandel står: ”Reglerne i dette kapitel omfatter misbrug af intern viden ...”. Der er altså ikke tale blot om *brug*, men eksplicit om *misbrug*. Derudover viser betænkningen fra det udvalg, der forberedte loven, at man i høj grad diskuterede, hvornår *intern viden* kan siges at være misbrugt. Så når man inddrager de øvrige kilder, der er relevante i aktiviteten at fortolke lovtæst i en domskontekst, kommer man altså frem til, at det ikke er nok at afgøre, hvorvidt der har foreligget noget, der kan kaldes *intern viden* i forbindelse med en aktiehandel. I stedet er det vigtigt, hvorvidt en eventuel *intern viden* er blevet brugt på en måde, så der er tale om misbrug.

Sagen startede ved byretten i Herning og blev dernæst anket til først Vestre Landsret og senere til Højesteret. I første instans blev direktionen kendt skyldig, mens den blev frifundet i de to sidste instanser. Ser man nøjere på indholdet i de tre domme, viser det sig da også, at det netop er opfattelsen af, hvorvidt der er tale om brug eller misbrug, der er udslagsgivende: I den første instans (byretten) anser domstolen handlen for at være et misbrug, bl.a. fordi der klart forelå *intern viden*. De to næste instanser når derimod frem til, at der ganske vist forelå *intern viden*, men at en række karakteristika ved handlen gør, at den ikke kan karakteriseres som misbrug. Forskellen mellem opfattelserne har blandt andet noget at gøre med, at man i juridiske kredse i tiden mellem vedtagelsen af den oprindelige lov i 1995 og sagen, der blev behandlet i 2003 – 2004, var kommet frem til en ændret position mht. selskabers intenderede mulighed for at handle med egne aktier. Den kollektive viden, der ligger til grund for, hvordan man opfatter situationen, havde med andre ord ændret sig. Tidligere lagde man mere vægt på gennemskuelighed i en virksomheds- og aktiehandelskontekst. Derfor blev handler gennemført af aktører med *intern viden* generelt anset som problematiske. Ud fra denne position er det vigtigste at vise, at der foreligger *intern viden*, da denne faktor er meget

central. Efter 2000 var man som udslag af en ændring i opfattelsen af, hvilke handlemuligheder man har brug for som et moderne aktieselskab, nået frem til, at det er vigtigt, at selskaber kan påvirke kursen på egne aktier gennem køb og salg. Og ud fra denne nye position får reglerne om intern viden en mindre fremtrædende plads. Derimod bliver misbrugsaspektet vigtigere. Denne forskel afspejles i de forskellige afgørelser: Byretten lægger mest vægt på *intern viden*-aspektet i tæt sammenhæng med *misbrug*, mens de to andre instanser arbejder med at skille *intern viden* og *misbrug* ad og opstille kriterier specielt for, hvornår der er tale om *misbrug*.

4 Sproglige aspekter med indflydelse på aktiviteten

Det foregående eksempel er en illustration af, at betydningen af sprogbrugen inden for aktiviteten ”domfældelse i en straffesag” er bestemt af aktiviteten, at der altså i aktiviteten foregår nogle betydningskabelsesprocesser, som påvirker den fagviden, der eksisterer blandt jurister og danner udgangspunkt for senere fortolkninger. Ønsket var at vise, hvordan den konkrete aktivitet med at argumentere og dømme i en straffesag influerer på, hvad bestemte juridiske begreber kommer til at betyde. Med andre ord har jeg her interesseret mig for, hvordan aktiviteten er med til at bestemme betydninger i sprogbrugen. Dette illustrerer en typisk fagkommunikativ tilgang: Udgangspunktet ligger i en beskrivelse af en faglig aktivitet, og denne aktivitet relateres så til en sprogligt-kommunikativ beskrivelse. På denne baggrund forsøger man at begrunde de sprogligt-kommunikative træk ved at søge disses udløsende faktorer i aktiviteten og dens kendetegn.

Typisk for fagkommunikationsforskningen som en kommunikativt orienteret disciplin stræber man også efter at opnå større indsigt i aktiviteten ved at beskrive de sprogligt-kommunikative træks indflydelse på, hvordan vi skal beskrive og forstå aktiviteten. På denne måde undersøges også indflydelsen af de sprogligt-kommunikative træk på aktiviteten. I det følgende vil jeg kort præsentere to konsekvenser af den sidste type, altså hvordan den sproglige beskrivelse influerer på, hvordan vi opfatter aktiviteten.

4.1 Situations- og brugerbestemt betydning som grundbetingelse

Sagen, der er beskrevet ovenfor, er et eksempel på, hvordan man i en dansk kontekst udfylder rammerne for aktiviteten ”domfældelse i en straffesag”. Den er således et godt eksempel på det praktiske arbejde med at præcisere betydninger og fortolke loven i forhold til virkeligheden. Den proces, vi ser realiseret i dommene, er en afvejning af forskellige hensyn, og dommerne foretager afvejningen ud fra

deres forståelse af de enkelte faktorerens betydning. Dermed vil jeg mene, at den bedste måde at beskrive aktiviteten på ud fra en sprogligt-kommunikativ synsvinkel er at sige, at det er dommeren, som fungerer som den primære kilde til de betydninger, der skabes i forbindelse med aktiviteterne. Lovens formuleringer, andres fortolkninger, tidligere domme og den konkrete situation danner ganske vist grundlaget. Men det er dommerens afvejning af disse faktorer, der skaber betydningen i den konkrete situation. Dette står i kontrast til idealet om, at dommeren er bundet af loven, at lovteksten så at sige står over dommeren. Herom mere senere.

At placere dommeren i centrum for betydningsskabelsen svarer til de teoretiske beskrivelser, der er udviklet inden for retslingvistiske studier af juridisk fortolkning (Engberg 2013). Prominente forskere i denne sammenhæng er Lawrence Solan, som især har beskæftiget sig med fortolkning af forfatningsparagraffer i en amerikansk kontekst, samt Ralph Christensen, Dietrich Busse og deres samarbejdspartnere, der arbejder med at beskrive juridisk fortolkning i en tysk sammenhæng. Ud fra forskellige teoretiske udgangspunkter når man i begge disse tilgange frem til, at sproglige tekster som informationsmæssigt underspecificerede ikke i sig selv kan indeholde betydninger i fuld form og således altid må fortolkes, når man vil finde ud af, hvad de betyder; at forstå tekster professionelt er at fortolke dem i deres (institutionelle) ramme (Busse 1992, 2004). Dette gælder også for lovtekster. For at realisere idealet om upartiskhed, bruger Solan grundideen om fortolkningens nødvendighed til at lægge vægt på, at man ved en fortolkning altid bør tage hensyn til hensigten med en lov, da man ellers blot erstatter lovgiverens intention med sin egen som fortolker og derfor ikke er upartisk (Solan 2005a, 2005b). Og især Christensen lægger vægt på, at det i en sådan situation er nødvendigt at opstille krav til måden, man argumenterer på, når lovteksten som sådan ikke kan antages at have en styrende karakter (Christensen & Sokolowski 2002). I begge tilfælde påvirker overvejelserne omkring måden at forstå betydning og forståelse altså den måde, man anser aktiviteten for at kunne foregå bedst på.

4.2 Stærk vs. svag sprogopfattelse (*finde vs. finde på*)

I forlængelse af denne indflydelse er det interessant, at vi hos Christensen finder en skelnen mellem to sprogopfattelser, som kan bruges til at beskrive forskellen mellem forskellige måder at opfatte aktiviteten på (Christensen 2004; Christensen & Kudlich 2002). Det drejer sig om endnu et eksempel på, hvordan man kan beskrive aktiviteten bedre ved at se på den fra en sprogligt-kommunikativ synsvinkel. På den ene side finder vi hvad Christensen kalder en *stærk*

sprogopfattelse. Med denne opfattelse af sproget i domsaktiviteten går man ud fra, at betydninger er bundet til ord, og at betydning er noget, man afkoder, når man læser tekster. Dette betyder også, at ord i princippet læses ens af forskellige personer i forskellige sammenhænge. Man kan sige, at det er denne opfattelse, der ligger til grund for det ideal fra Montesquieu, som Toftegaard Nielsen nævner i citatet ovenfor, nemlig at anvendelsen af loven på konkrete situationer er en ret automatisk proces på basis af en klart formuleret lovtæst. Og det er også denne opfattelse, der ligger bag skellet mellem at 'finde' og at 'finde på', som ligeledes nævnes ovenfor. Inden for den traditionelle lingvistiske semantik er det snarest den logisk orienterede veri-konditionelle semantikforståelse, der er relevant som forståelsesramme ud fra denne sprogopfattelse.

Christensen kontrasterer denne sprogopfattelse med en såkaldt *svag sprogopfattelse*. Ifølge denne giver sprogbrugen et vigtigt input til fortolkningsprocessen og bidrager dermed også til at bevare en vis stabilitet i denne proces. Men det er den fortolkende jurist, som foretager den nødvendige afvejning mellem forskellige faktorer, som ender i fortolkningsresultatet, naturligvis under hensyntagen til alle relevante standarder for argumentation, som måtte gælde inden for det enkelte retssystem. Efter denne opfattelse har fortolkeren således en aktiv rolle, om end der findes en lang række faktorer, der skal tages hensyn til i processen. Her spiller fx idealet om upartiskhed og Toftegaard Nielsens idé om, at dommeren bør være virkelighedsnær i sin fortolkning, en afgørende rolle.

Interessant er det således, at man faktisk i beskrivelsen af aktiviteten i en dansk kontekst hos Toftegaard Nielsen (og egentlig også i Retsplejeloven) kan se afspejlinger af såvel en stærk som en svag sprogopfattelse på en gang, hvilket egentlig er et dilemma, som allerede anført ovenfor. Det er min opfattelse, at det er den svage sprogopfattelse, der bedst beskriver aktiviteten og dens bestanddele. Men dette er selvfølgelig genstand for en diskussion med de egentlige udøvere af aktiviteten, som har den primære indsigt i aktiviteten og i dens styrende faktorer (jf. Sarangi & Candlin 2011: 34). Med de begreber fra fagkommunikationsforskningen, som jeg har præsenteret her, og som passer godt til ideen om aktivitetsbestemt sprogbrug, har vi et godt grundlag for at føre en sådan diskussion.

5 Konsekvenser af at se juridiske betydninger som aktivitetsbestemte

Som afslutning på denne artikel vil jeg se lidt på de videre konsekvenser af den relation mellem aktivitet og (betydning af) sprogbrug, som er behandlet i det foregående. Sammenfattende drejer det sig om tre konsekvenser, som jeg gerne vil uddybe.

At aktiviteter som domfældelse bestemmer betydninger, medfører for det første, at vi som udgangspunkt må gå til de relevante udøvere for at finde frem til betydningerne. Deres fortolkninger har højere prioritet end de fortolkninger, som ikke-eksperter måtte nå frem til ved at læse den samme tekst (Engberg 2009a, 2009b). Det kan på trods heraf godt lade sig gøre at skrive juridiske normtekster såsom love på en måde, så de er lette at gå til også for menigmand. Men hvis denne ikke kender til de særlige fortolkningsmåder eller mangler den baggrundsviden om tidligere fortolkninger og diskussioner, som en jurist har, vil han eller hun ikke nå frem til det samme resultat ved forståelsen som juristen. Det gør det således irrelevant at forlange af dem, der formulerer lovttekster, at disse skal være lige forståelige for alle. En tekst kan ikke på egen hånd løse dette problem, det må løses ad anden vej, som vi skal se nedenfor.

For det andet bringer opfattelse af aktiviteter som bestemmende for (betydningen af) en sprogbrug en dynamik ind i betydningssystemet. Denne dynamik skyldes, at det netop ikke er teksten, der bestemmer, hvordan den skal fortolkes, men derimod de fortolkende, som vil være påvirket af stadigt nye erfaringer, der vil have indflydelse på deres fortolkninger. Denne dynamik kan næppe udryddes, da den er en konsekvens af tekstbetydningens natur. Igen bør dette tages med i betragtning, når man diskuterer, hvad man forståelsesmæssigt kan kræve af tekster inden for det juridiske område.

Dog er det ikke en konsekvens af aktivitetsbestemte betydningers natur, at man må opgive ideen om upartiskhed i forbindelse med det retlige område. Men i forlængelse af især Christensens tilgang med at se krav til argumentationen som den fremgangsmåde, der kan bruges til at kontrollere kvaliteten af de domme, domstolene når frem til, vil jeg mene, at det er relevant at placere hovedansvaret for at opnå upartiskhed i retssystemet i sådanne krav-systemer. Den indsigt, vi er nået frem til ved at se på den aktivitetsbestemte (betydning af) sprogbrug viser, at de juridiske aktivitetsudøvere har en definitionsmagt. I denne sammenhæng må man kræve, at de bl.a. gennem formidling forvalter denne på demokratisk vis.

Anvendt på vores eksempel ovenfor er det således aktiviteten og især dens udøvers afvejning af de faktorer, der indgår i aktiviteten, som afgør, hvad lovens ord om 'misbrug af intern viden' betyder. Man kan sige, at fortolkningsprocessen skaber en autoriseret specialbetydning, som ikke nødvendigvis svarer til den betydning, en anden sprogbruger, og især en ikke-jurist ville nå frem til. Vi ser her således et vigtigt aspekt i forklaringen af, hvorfor lovttekster kan være svære at forstå for ikke-jurister: Lovens betydning er et resultat af en afvejningsproces, der kræver en bestemt indsigt og et bestemt vidensgrundlag. Ikke-juristen har kun middelbar adgang til at påvirke denne proces og er i høj grad henvist til at følge

med i juristernes fortolkningsaktiviteter. Til gengæld er det retssystemets og juristernes demokratiske pligt at gøre det klart, hvordan der er argumenteret i sagen, hvorfor denne argumentation er den mest relevante i den konkrete situation, og hvilke konsekvenser det har for senere sager. I højere grad end det rene resultat af retssagen er det disse baggrundsinformationer, som det er relevant at formidle, fordi man derigennem skaber indsigt i retssagen som den betydningskabende aktivitet, den er.

Litteratur

- Busse, D. (1992). *Recht als Text*. Niemeyer.
- Busse, D. (2004). Verstehen und Auslegung von Rechtstexten, i: Lerch, K. D. (red.), *Recht Verstehen. Verständlichkeit, Missverständlichkeit und Unverständlichkeit von Recht*, de Gruyter: 6-20.
- Christensen, R. (2004). Die Verständlichkeit des Rechts ergibt sich aus der gut begründeten Entscheidung, i: Lerch, K. D. (red.), *Recht Verstehen. Verständlichkeit, Missverständlichkeit und Unverständlichkeit von Recht*, de Gruyter: 21-32.
- Christensen, R., & H. Kudlich (2002). Die Auslegungslehre als implizite Sprachtheorie der Juristen, *Archiv für Rechts- und Sozialphilosophie*, 88: 230-246.
- Christensen, R., & M. Sokolowski (2002). Wie normativ ist Sprache? Der Richter zwischen Sprechautomat und Sprachgesetzgeber, i: Haß-Zumkehr, U. (red.), *Sprache und Recht*, de Gruyter: 64-79.
- Engberg, J. (2009a). Hvorfor sproglige betydningers natur forhindrer, at lovtekster kan være lige forståelige for alle, i: Farø, K., A. Holsting, N.-E. Larsen, J. E. Mogensen & T. Vinther (red.), *Sprogvidenskab i glimt. 70 tekster om sprog i teori og praksis*, Syddansk Universitetsforlag: 279-285.
- Engberg, J. (2009b). Von der Rolle des institutionellen Verstehens für das professionelle Kommunizieren im Recht, *Jahrbuch Deutsch als Fremdsprache 2008: Professionelle Kommunikation*, vol. 34: 97-111.
- Engberg, J. (2013). Legal Linguistics as a mutual arena for cooperation: Recent developments in the field of Applied Linguistics and law, *AILA Review*, 26: 24-41.
- Hoffmann, L. (1993). Fachwissen und Fachkommunikation. Zur Dialektik von Systematik und Linearität in den Fachsprachen, i: Bungarten, T. (red.), *Fachsprachentheorie. Bd.2: Konzeptionen und theoretische Richtungen*, Attikon: 595-617.

- Sarangi, S., & C. N. Candlin (2011). Professional and Organisational Practice: A Discourse/Communication Perspective, i: Candlin, C. N. & S. Sarangi (red.), *Handbook of Communication in Professions and Organizations*, Mouton de Gruyter: 3-59.
- Schubert, K. (2011). Specialized Communication Studies: An Expanding Discipline, i: Petersen, M. & J. Engberg (red.), *Current Issues in LSP Research: Aims and Methods* Peter Lang
- Solan, L. M. (2005a). The New Textualists' New Text, *Loyola Law Review*, vol. 38 (5): 2027-2062.
- Solan, L. M. (2005b). Private Language, Public Laws: The Central Role of Legislative Intent in Statutory Interpretation, *Georgetown Law Journal*, vol. 93 (2): 427-486.
- Toftgaard Nielsen, G. (2014). *Loven*. Aarhus Universitetsforlag.